

СУСПІЛЬНІ НАУКИ ТА ФІЛОЛОГІЯ

УДК 811.161.2

Особливості вивчення та практичного використання слів різних лексичних груп у мовленні майбутніх фахівців економічної галузі

Л. В. Ємець,
викладач філологічних дисциплін,
С. П. Сорочинська,
викладач філологічних дисциплін,
О. В. Зайцева,
викладач іноземної мови,
Житомирський агротехнічний коледж

У статті висвітлено проблему практичного використання слів різних лексичних груп у мовленні майбутніх фахівців економічного напрямку. Відзначено, що вивчення та вживання лексики відповідно до норм української літературної мови сприяє подальшому формуванню культури професійного мовлення. У статті подано різні форми роботи та види завдань, зокрема вирішення виробничих питань із застосуванням ситуативного моделювання, що сприяють засвоєнню лексичного матеріалу студентами на заняттях з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Ключові слова: професійне мовлення, лексичні групи, лексичні вправи, аналіз і коригування текстів, ситуативне моделювання

The article deals with the problem of different lexical word groups practical usage in the speech of future specialists of economic direction. It is noted, that learning and using lexical units according to the norms of Ukrainian literary language contributes to the further development of professional speech competence. The article presents different forms of work and types of tasks; in particular, the practical usage of situational modeling that helps students to learn lexical material while studying Ukrainian language in professional use.

Key words: professional speech, lexical groups, lexical exercises, text analysis and correction, situational modeling.

Постановка проблеми.

Сьогодення вимагає від фахівця інтенсивного професійного росту та вдосконалення. Один із аспектів цього росту – мовне формування особистості. У свою чергу, модернізація економічної сфери вносить свої зміни у лексичний склад фахової мови: нові терміни, термінологічні сполуки. А все нове потребує детального вивчення, тлумачення та подальшого практичного використання. У системі вищої освіти ця роль відводиться дисципліні «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Саме нові підходи до вивчення лексичних аспектів мови на заняттях з цієї дисципліни допоможуть студентам правильно сформуванню свій словник фахової лексики з урахуванням нормативних вимог та особливостей слів різних лексичних груп.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему вивчення слів різних лексичних груп у рамках навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» досліджено в працях С. Шевчук, М. Зубкова, В. Сікорської, Л. Мацько, Р. Кацавця, А. Коваль, Н. Бабич, М. Гінзбурга та ін.

Проте потребує особливої уваги проблема саме практичного використання лексики української мови майбутніми фахівцями, зокрема економічної галузі.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми.

Одним із основних напрямів підготовки майбутніх фахівців економічної галузі є формування культури ділових стосунків, вивчення державної мови та мови свого фаху, що невід'ємно пов'язано між собою.

Саме навчальна дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)» покликана удосконалити мовлення майбутніх фахівців, сформувати навички культури мовлення, що сприятиме професійному становленню. У розділі «Культура фахового мовлення. Лексичний аспект сучасної української літературної мови у професійному спілкуванні» передбачені теми, вивчення яких допоможе студентам сформувати ці навички. Важливим для фахівця є «рівень володіння фаховою метамовою (терміносистемами, фразеологією, композиційно-жанровими формами текстотворення)». [1, с. 2].

Точність та доречність мовлення – це, можливо, чи не найголовніша складова зразкового мовлення. Фрази: «до речі...», «доречно чи не доречно» ми часто чуємо та використовуємо. Доречний, – тобто відповідає ситуації спілкування та меті висловлювання. Саме ця ознака культури мовлення вимагає добору мовних засобів за змістом та емоційним характером повідомлення. Офіційний і науковий стилі мають теж свої особливості, адже фахівцю потрібно часто доводити, переконувати, робити зауваження, заохочувати і т. под. Думка при цьому повинна мати смислове та експресивне навантаження, бути гнучкою, динамічною. Це підтверджують слова Платона: «Як у житті, так і в мовленні немає нічого важчого, як бачити, що доречно».

Точність мовлення забезпечується не тільки реалістичною подачею інформації за допомогою правильно структурованих речень, але і відповідністю вживаних слів поняттям, за якими вони закріплені. Кожному фахівцю потрібно вміти правильно користуватись лексичним багатством мови, використовувати те чи інше слово відповідно до контексту як в усному, так і в писемному мовленні. Відхиленням від лексичних норм є вживання калёк – спотворених запозичень з російської мови. Російські слова вживають замість українських, пристосовуючи їхнє фонетичне, словотвірне та морфологічне оформлення до українського (правильний варіант виділено: безналічний – **безготівковий**; виручка – **виторг**; пошліна - **мито**, **збір**; накладна плата – **післяплата**; казна, казначейство – **скарбниця**). [2, с. 34-35].

Мета нашої розвідки – на основі теоретичного та практичного аналізу матеріалу у розділі «Культура фахового мовлення. Лексичний аспект сучасної української

літературної мови у професійному спілкуванні», передбаченому навчальною програмою з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», визначити ефективні форми роботи зі студентами на основі лексичних вправ, підібраних відповідно до фахового спрямування.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Лексична компетенція полягає в оволодінні лексичними засобами сучасної української літературної мови і вмінні користуватися ними. Вона передбачає широкий словниковий запас, у т. ч. володіння термінологією, необхідною для спілкування у професійній сфері. Вибір лексичних елементів залежить від сфери і ситуації, у яких перебуває мовець. [8, с.13-14]. До того ж, вивчення лексичного аспекту сучасної української літературної мови у професійному спілкуванні потребує детального розгляду теоретичних питань. На жаль, ми не маємо достатньо часу на заняттях, тому це повинно стати самостійною роботою студентів за відповідним планом та рекомендованою літературою.

Після цього практичне заняття може бути розпочате бліц-опитуванням: Як ви розумієте поняття «багатозначність слова»? Наведіть приклади багатозначних слів. На основі чого виникає багатозначність слова? Наведіть приклади слів, що мають лише одне значення. Як називаються такі слова? Які слова, на вашу думку, переважають в офіційно-діловому мовленні? Які види значень може мати багатозначне слово? В офіційно-діловому стилі переважають однозначні чи багатозначні слова? (Тут варто звернути увагу на механізм виникнення явища багатозначності: «Нові значення слова виникають на основі перенесення найменування з одних предметів, ознак, дій, станів на інші на основі подібності чи суміжності. Внаслідок цього створюється можливість одним словом позначати два і більше поняття. Так, іменники *механізм*, *приплив* шляхом метафоризації набували нового значення «сукупність заходів», «надходження чого-небудь суцільною масою», з яким вживаються в текстах професійного мовлення без будь-якого відтінку образності чи емоційності, напр.: *Кабінетові Міністрів України та Національному банку України розробити та запровадити механізм, який сприяв би припливу коштів населення до Ощадного та інших банків України*. В усній формі ділової мови слова в переносному значенні використовують ширше, пор.: *На біржах встановлюється так звана цінова стеля. Інколи ціна руйнує цю стелю.*» [9, с.150].

Інші запитання за темою: Що таке омонімія? Наведіть приклади слів-омонімів. У чому полягає відмінність омонімів та полісемії? Як у словниках пояснюється значення слів багатозначних та омонімів? Які слова називаються паронімами? Наведіть приклади слів-паронімів. Які слова називаються синонімами? Наведіть приклади синонімів. Як ви розумієте поняття «синонімічний ряд»? Створіть синонімічний ряд зі словом «*економити*». Що таке антоніми? Наведіть приклади антонімів.

Важливу роль при цьому виконують словники як довідкова література та допомога студентам у підготовці до заняття. Тут може бути використано індивіду-

ально-дослідне завдання (кожному студентові пропонується окремий варіант), наприклад:

Завдання. Охарактеризуйте словник. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник: близько 8000 понять і термінів. Київ: Знання, 2007. 1072 с. за планом: вихідні дані про словник (повна назва словника, його автор чи колектив авторів, упорядник; кількість томів, місце видання, видавництво, рік видання); тип аналізованого словника, специфіка його побудови, особливості розробки словникових статей (зверніть увагу на розробку слів різних частин мови); завдання цього словника; коротка оцінка словника, визначення його практичної цінності. [3, с.27].

Інші види завдань теж доцільно виконувати, використавши словник або опорний конспект з теоретичним блоком та міні-словниками паронімів, омонімів, синонімів, антонімів та іншомовних слів. Цей допоміжний матеріал готує викладач заздалегідь, врахувавши економічну спрямованість слів та текстів. Пропонуємо ряд типових завдань:

1. Поясніть значення паронімів, використовуючи словник паронімів. Уведіть пароніми у речення, дотримуючись вимог офіційно-ділового і наукового стилів.

Інструктивний – інструкційний, інформативний – інформаційний, кваліфікаційний – кваліфікований, корисливий – корисний.

2. Поясніть різницю поданих слів, користуючись тлумачним словником або словником синонімів. Уведіть їх у речення. Зробіть висновок про сферу використання цих слів.

Площа – майдан, позитивний – ствердний, поширювати – розповсюджувати, робочий – робітничий, розв'язувати – вирішувати, скарб – майно, складати – становити, замісник – заступник, положення – становище – стан, наступний – подальший, закінчити – завершити, багато – чимало, загальний – спільний, вимоги – ультиматум. [3, с.28].

Деякі вправи доцільно доповнити завданнями з орфографії та стилістики, адже це допоможе комплексно підійти до вироблення практичних навичок правильного усного та писемного мовлення. Для прикладу: з'ясуйте значення слів, об'єднаних у пари, за тлумачним словником української мови, поясніть орфограми, складіть із ними речення офіційно-ділового, наукового чи публіцистичного стилів.

Пам'ятник – пам'ятка; порядок – лад; свідомість – пам'ять; від'ємний – заперечний; економний – економічний; інтерв'ю – бесіда. [6, с.305].

Лексичні вправи можуть бути у вигляді гри. Це активізує діяльність студентів на занятті, допоможе легко застосувати здобуті теоретичні знання на практиці.

Студенти діляться на дві підгрупи, де розподіляють обов'язки «менеджера» – організатора роботи в групі, «секретаря» - відповідального за діагностику участі кожного у колективній роботі. Одне із завдань – моделювання виробничої ситуації. Наприклад, спілкування бухгалтера з клієнтами підприємства. Кожна група виконує: моделювання комунікативної ситуації (діалог між сторонами про укла-

дання договору оренди землі). Пропонується вжити слова різних лексичних груп, які доречні під час ділового спілкування.

Викладач може запропонувати слова-підказки: *здобуття – отримання кредиту; показники – показчики виробництва; інвестиційна компанія – кампанія; обсяг – об'єм – розмір виробництва; зауважити – відзначити – відмітити факти.*

Наступне завдання – це обробка текстів документів, що використовуються у роботі (оцінюється доречність та доцільність використаних слів, різних лексичних груп, відповідно до контексту).

Один із студентів (за власним бажанням) виконує роль експерта-спостерігача за дотриманням норм СУЛМ під час виконання ситуативного завдання. За викладачем залишається роль консультанта.

Для закріплення матеріалу бажано використати програмоване опитування (перелік запитань і можливі варіанти відповідей). Переваги такої форми опитування: економія часу, самоперевірка та об'єктивне оцінювання результатів. Завдання обов'язково повинні мати професійне спрямування, наприклад:

1. Визначити, який термін є запозиченим: *бухгалтер*, замовник, кошти, виробник.
2. Визначити, який термін є власне українським: *відсоток*, бюджет, банкір, процент.
3. Вибрати правильні словосполучення: грошовий перевод, порушити питання; підняти питання, прийти по адресу; *порушити питання, грошовий переказ*; прийти за адресою, в значній мірі. [10].
4. Знайти синонім до слова *менеджмент*: реклама, продаж, *управління*, використання.
5. Вибрати правильний варіант: не дивлячись на обмежене фінансування; *незважаючи на обмежене фінансування*, попри обмежене фінансування, дарма, що нам обмежили фінансування.[7, с. 254].

Висновки з дослідження й перспективи.

Отже, різні види завдань практичного характеру, такі як: аналіз теоретичного блоку питань, виконання вправ на порівняння різних лексичних груп (омонімів, паронімів, синонімів, антонімів), робота зі словником, моделювання комунікативної ситуації, коригування текстів документів та ін. сприятиме ефективному засвоєнню лексичного матеріалу з подальшим практичним його використанням у майбутній професійній діяльності.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розгляді проблеми впровадження таких форм роботи та видів завдань під час вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» студентами економічних спеціальностей, а також створення та впровадження аналогічних для студентів інших спеціальностей.

Бібліографія

1. Мацько Л. Матимемо те, що зробимо. Дивослово. 2001. № 9. С. 2–3.
2. Шевчук С. В., Клименко І. В., Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. Київ: Алерта, 2010. 696 с.

3. Кухарчук І. Організація індивідуальної роботи майбутніх фахівців з української мови за професійним спрямуванням за кредитно-модульною системою навчання. Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2014. №10 (ч.2). С. 25-30.
4. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови. Львів: Світ, 2003. 432 с.
5. Бондарчук Л. І. Культура ділового мовлення: навч. посіб. 2-е вид. допов. і перероб. Житомир: Рута, Волинь, 2008. 244 с.
6. Глущик С. В., Дияк О. В., Шевчук С.В. Сучасні ділові папери. 4-те вид., переробл. і допов. Київ: А.С.К., 2008. 400 с.
7. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова. 7-ме вид., виправ. Донецьк: СПД ФО Сердюк В. І., 2005. 448 с.
8. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. Київ: Академія, 2007. 354 с .
9. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спрямування: навч. посіб. Київ: Каравела, 2008. 346 с.
10. Українська ділова і фахова мова: практичний посібник на щодень. За ред. М. Д. Гінзбурга. [2-ге вид., випр. і доп.]. Київ : ІНК ОС, ЦНЛ, 2007. 581 с.